

supporters, including Saravia, brought discredit both on themselves and on their ideas. The presbyterian system of church government, its wings clipped to ensure that the national synod never threatened the principle of provincial sovereignty, proved to be better adapted to the decentralized political traditions of the United Provinces than any episcopal system. Nijenhuis is to be congratulated for raising important questions, not only for the church historian, but also for the student of the Revolt.

Alastair Duke

C.C. Hibben, *Gouda in Revolt. Particularism and Pacifism in the Revolt of the Netherlands 1572-1588* (Utrecht: HES Publishers, 1983, 298 blz., f75,—, ISBN 90 6194 203 9).

Sinds J.W. Smit in 1959 in een overzicht van de geschiedschrijving van de Nederlandse Opstand opriep een einde te maken aan de ideologische interpretaties van die Opstand door meer regionaal en lokaal onderzoek te verrichten en meer aandacht te besteden aan de zogenaamde middengroepen, is ruim een kwart eeuw verstreken. Enkele loffelijke en notabele uitzonderingen daargelaten, kan men nu niet bepaald zeggen dat we in die periode zijn overspoeld met historische studies van dit type. In het bijzonder zouden we nog veel meer willen weten over de Hollandse steden, omdat de Opstand hier in 1572 begon en omdat deze steden uiteindelijk het meeste voordeel van deze Opstand zouden hebben. Lokaal archiefonderzoek zou ons meer kunnen leren over de drijfveren van de betrokkenen en derhalve over de motivering achter en de aard van de Nederlandse Opstand.

Gouda in Revolt, een aan de Universiteit van Londen verdedigde dissertatie, komt aan deze behoefte tegemoet. De auteur baseert zijn bevindingen op uitgebreid speurwerk in de archieven. De betrekkelijke rijkdom van het Goudse gemeentearchief speelde een rol bij de keuze van deze stad. Door de aard van het archiefmateriaal behandelt de schrijver vooral de houding, de reacties en het beleid van de vroedschap en besteedt hij minder aandacht aan andere groepen in de stad. Achtereenvolgens beschrijft hij de Opstand in Gouda in 1572, de personele veranderingen in het stadsbestuur ten gevolge van die Opstand, de houding van het bestuur ten opzichte van de gereformeerde kerk, de Staten van Holland, het soevereiniteitsprobleem en het vraagstuk van oorlog en vrede. Door deze thematische benadering was het mogelijk een gestructureerder beeld te schetsen dan in een zuiver chronologisch verhaal mogelijk was geweest, al waren enkele herhalingen niet altijd te vermijden.

H.A. Enno van Gelder en J.C. Boogman hebben er al op gewezen dat de Hollandse stadsbestuurders geenszins als een gezelschap van gedreven strijders voor religie en/of vaderland gezien kunnen worden. Het Goudse stadsbestuur wordt door Hibben beschreven als verstoken van ieder enthousiasme voor de Opstand, geborneerd, kleinsteds, conservatief, defaitistisch en particularistisch tot in het extreme. Zo men de Goudse magistraten al als opstandelingen mag betitelen, dan waren het revolutionairen tegen wil en dank. Ze werden meegesleept door gebeurtenissen die ze zelf niet in de hand hadden en ze konden de afloop van dit avontuur niet anders dan als rampzalig zien. Toch beseften ze dat Gouda buiten de Staten van Holland geen zelfstandige koers kon varen. Op den duur waren ze niet meer bereid de toegenomen politieke betekenis die de Hollandse steden ten gevolge van de opstand ten deel viel, ter wille van de lieve vrede op te offeren.

De zeer gematigde politiek van de vroedschap kan in verband worden gebracht met de grote personele continuïteit in het college. Ondanks een zuivering in 1573 bleven het, op de lange duur bezien, dezelfde families en zelfs personen die in Gouda de lakens uitdeel-

RECENSIES

den. De revolutie bracht dus geen wisseling van elites met zich mee, evenmin als dat trouwens in andere Hollandse steden zoals Leiden of in de Hollandse ridderschap het geval was. Opmerkelijk is ook dat de invoering van de tiende penning, in tegenstelling wat Enno van Gelder en Boogman meenden, wel degelijk een rol bij het uitbreken van de Opstand in Gouda blijkt te hebben gespeeld, al was dat anders dan men zich vroeger voorstelde. Door de verwickelingen rond de invoering van deze nieuwe belasting compromitteerde de vroedschap zich zodanig, dat ze geen steun bij de bevolking meer vond om de geuzen buiten de poort te houden.

Voor de verklaring van de houding van de vroedschap lijkt me vooral de afwezigheid van een krachtige protestantse kern in Gouda belangrijk. De andere factoren die de auteur aanvoert: een traditie van loyaliteit aan de landsheer en de economische achteruitgang van de stad, zijn wat minder overtuigend. Hetzelfde geldt toch ook in zekere mate voor andere steden en het verband met de gebeurtenissen na 1572 is moeilijk aantoonbaar. Het economische verval behoort bovendien tot het type argumenten dat men ook kan omdraaien: behoudzucht en geborneerd particularisme laten zich even goed verklaren uit economische voorspoed. De zeventiende eeuw zou daar voorbeelden van laten zien.

Hoewel we veel leren over de politiek van de Goudse vroedschap in deze periode, blijven de mensen achter de politiek toch enigszins in de schaduw. De lijsten met namen van vroedschapsleden die als bijlagen in het boek zijn opgenomen, doen daar niets aan af: het blijven namen. Over de eventuele bindingen van de regenten met het bedrijfsleven, hun verhouding tot andere groepen in de stad of in andere steden, hun intellectuele, morele en religieuze opvattingen als individu buiten de raadszaal wordt weinig medegedeeld. Verder genealogisch en prosopografisch onderzoek zou misschien verheldering bieden, ofschoon ik betwijfel of de bronnen hiervoor rijk genoeg zijn.

De gebruikte begrippen zijn soms minder gelukkig gekozen. 'Pacifisme' betekent, ook in het Engels, een principiële verwerping van geweld en oorlog als zodanig, terwijl het in Gouda toch ging om het streven naar onderhandelingen teneinde een oorlog te beëindigen die men niet meende te kunnen winnen. Defaitisme is het woord - maar dat gaat ten koste van de alliteratie in de titel. Zo kan men eveneens bezwaren koesteren tegen het woord 'royalisten' voor vroedschapsleden die de politiek van de koning van Spanje steunden (69-70). Royalisme staat tegenover republikenisme, maar daar ging het in juni 1572 nog niet om. Ze waren geen royalisten, maar loyalisten. Ook het begrippenpaar progressief-conservatief is niet altijd verhelderend in het gecompliceerde krachtenspel van de Nederlandse Opstand.

Een laatste punt van kritiek betreft de uitvoering van het boek. De plaats van de noten achter elk hoofdstuk is onhandig. De keuze van de illustraties, een serie van zes achttiende-eeuwse (!) tekeningen van de stadspoorten van Gouda zoals ze er in de tijd van de Opstand moeten hebben uitgezien, getuigt van weinig fantasie. En voor een gebrocheerde uitgave mag de prijs exorbitant genoemd worden. Niettemin is *Gouda in Revolt* een belangrijk boek, dat geen historicus van de Opstand zal kunnen missen. Het werpt nieuw licht op de beweegredenen van de bestuurders van een kleine provincie stad in de eerste twee decennia van de Opstand, maar ook op het resultaat van die Opstand, het regentebewind van de zeventiende-eeuwse Republiek. Gelijksortige studies over andere steden zullen moeten aantonen of de houding van Gouda inderdaad zo uitzonderlijk was als de auteur meent.

H.F.K. van Nierop

C.P. Voorvelt, o.f.m., *De Amor poenitens van Johannes van Neercassel (1626-1686). Ontstaansgeschiedenis en lotgevallen van een verhandeling over de strenge biechtpraktijk* (Dissertatie Nijmegen; Zeist: Kerckebosch, 1984, xxvii + 284 blz., ISBN 90 6720 016 6).

Als bierbrouwer Govert van Neercassel zijn burgerplicht als schepen van Gorcum had gedaan en braaf gereformeerd was geworden, had zijn zoon Joan het wellicht ver gebracht in de vaderlandse geschiedenis: hij zou een riant predikantsplaats of een leerstoel in Leiden of Utrecht hebben gevonden, die hem tot een schier eindeloze publikatiereeks zou hebben verlokkt, waarna nationaal gezag, dito roem, een schare nijvere leerlingen en tenslotte een gezaghebbend biograaf hem ten deel zouden zijn gevallen. IJdele speculaties natuurlijk: Govert was katholiek - al is niet duidelijk hoe actief - en Joan kreeg dus niets van dat alles. Slechts een straatnaam in Gorcum en Huissen. En een groot aantal apologetische of selectieve, maar steeds even slechte en onverteerbare levensbeschrijvingen in dienst van de katholieke of de oud-katholieke zaak. Pas de laatste jaren heeft de Nijmeegse hoogleraar M.G. Spiertz een aantal aspecten van Neercassels leven opnieuw onderzocht. Uit dat onderzoek komt, overwoekerd door de hagiografie, een verrassend rijke persoonlijkheid naar voren, die met Jansenius en de gebroeders Van Walenburch tot de weinige kopstukken van internationale allure behoort welke de katholieke Noordnederlandse gemeenschap in de zeventiende eeuw heeft voortgebracht. Geen wonder dat hij in Parijs en in Rome zowel hoog vereerd als geducht werd - veel meer, naar het schijnt, dan in de Republiek zelf. Reeds bij zijn intrede in het *Oratoire* van Parijs, in 1645, waren zijn kwaliteiten trouwens aan de overste opgevallen. Neercassel heeft de 'belles espérances' die men toen van hem koesterde, niet teleurgesteld. Hij is ongetwijfeld de meest boeiende en krachtige figuur van de Hollandse Zending geweest, met een internationale uitstraling - boeiender dan de wat rechtlijnige, voorspelbare Rovenius, en krachtiger dan de weliswaar onderschatte, maar toch wat zeurderige Codde.

Neercassels veelzijdige persoonlijkheid onttrekt zich aan versimpelde psychologische schema's. Biografen die klaarheid zoeken aan de oppervlakte van zijn levensloop, bijten de tanden op hem stuk. Kon het ook anders in zijn situatie, die zowel naar de burgerlijke als naar de kerkelijke kant zoveel persoonlijke en collectieve frustraties meebracht? Door de levensnabije, confessioneel strijdbare zielzorger heen lopen - veelal verdrongen - sporen van de regentenzoon met zijn nuttig netwerk van hoge relaties en zijn semi-tolerante levensinstelling; situatiegebonden pragmatiek strijdt in hem met universele dogmatiek; de Hollandse burgerzoon ligt overhoop met de hoogkerkelijke, Romegetrouwe katholiek; de erudiete theoloog wordt getemperd en gestuurd door de noden van de in zijn macht gefnuikte kerkvorst. Dat dit niet anders dan een dicht verweven complex spanningen kon opleveren, spreekt, dunkt me, vanzelf. En dat hij daar uiteindelijk aan is bezweken, is misschien niet zozeer een teken van zwakte dan wel van trouw aan een nieuw pastoraal model. Zo is het althans begrepen door de tijdgenoten, die daar een grootheid in zagen welke zijn geplande (Van Heussen) of feitelijke (Codde) opvolgers niet meer hebben getoond.

Het doet dan ook wat komisch aan Voorvelt aan het eind van zijn studie te horen verzuchten dat de mens Neercassel hem niet ligt omdat hij de franciscaanse blijheid mist (225). Juist voor Neercassel geldt dat de mens voortdurend door zijn werk werd gevormd. En wat betekent zo'n stereotiep trouwens in Neercassels situatie? Van een biograaf die de noodzakelijke 'empathy' met zijn subject mist, kan helaas niet meer dan een feitelijke uiteenzetting worden verwacht over Neercassels hoofdwerk, de verhandeling over de biechtpraktijk die, minstens ten dele geïnspireerd door zijn Franse leermeester Morin uit zijn jonge jaren, enkele decennia in hem heeft gebloeid alvorens aan het eind van zijn leven